

Zakres rozszerzony - moduł 38

Światowy i europejski system ochrony praw człowieka

Opracowanie:

Janusz Korzeniowski

nauczyciel konsultant ds. edukacji obywatelskiej
w Zachodniopomorskim Centrum Doskonalenia Nauczycieli

Spis slajdów

- ***Powszechna Deklaracja Praw Człowieka: 3 – 6***
- ***Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych: 7 – 9***
- ***Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych: 10 – 11***
- ***Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności: 12 – 16***
- ***Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej: 17 – 24***
- ***Europejski Trybunał Praw Człowieka: 25 – 31***

Bibliografia: 32

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka

(streszczenie)

Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego Organizacji Narodów Zjednoczonych przyjęta i proklamowana w dniu 10 grudnia 1948 r.

Prawa i wolności:

- równość wszystkich pod względem ich godności i praw (art.1);
- wolność od dyskryminacji (art.2);
- każdemu człowiekowi przysługują prawa i wolności bez względu na różnice rasy, kolor skóry, płci, języka, religii, poglądów politycznych lub innych przekonań, narodowości, pochodzenia społecznego, majątku, urodzenia lub jakiegokolwiek inne różnice (art.2);
- prawo do życia, wolności i bezpieczeństwa osobistego (art.3);
- zakaz niewolnictwa (art.4);
- zakaz tortur, okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania i karania (art.5);

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka

- prawo do osobowości prawnej (art.6);
- równość wobec prawa, prawo do ochrony prawnej (art.7);
- prawo do sądu (art.8);
- zakaz arbitralnego zatrzymania, aresztowania lub wygnania z kraju (art.9);
- prawo do rzetelnego i publicznego procesu sądowego (art.10);
- prawo do domniemania niewinności (art.11);
- wolność od ingerencji w życie prywatne, rodzinne, domowe, i korespondencję (art.12);
- prawo do swobodnego poruszania się i wyboru miejsca zamieszkania (art.13);
- prawo do ubiegania się o azyl w razie prześladowania (art.14);
- prawo do posiadania obywatelstwa i prawo do jego zmiany (art.15);

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka

- prawo do zawarcia związku małżeńskiego i założenia rodziny (art.16);
- prawo do posiadania własności (art.17);
- wolność myśli, sumienia i wyznania (art.18);
- wolność wyrażania opinii i prawo dostępu do informacji (art.19);
- prawo do pokojowych zgromadzeń i stowarzyszania się (art.20);
- prawo do uczestnictwa w rządzeniu krajem i prawo do wolnych wyborów (art.21);
- prawo do zabezpieczenia społecznego (art.22);
- prawo do pracy, swobodnego wyboru zatrudnienia, do ochrony przed bezrobociem (art.23);
- prawo do tworzenia związków zawodowych (art.23);
- prawo do urlopu i wypoczynku (art.24);
- prawo do odpowiednich warunków życia, ochrony zdrowia i opieki społecznej (art.25);

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka

- prawo do nauki (art.26);
- prawo do swobodnego uczestnictwa w życiu kulturalnym i ochrony praw autorskich (art.27);
- w korzystaniu ze swych praw i wolności każdy człowiek podlega jedynie takim **ograniczeniom**, które są ustalone przez prawo wyłącznie w celu zapewnienia odpowiedniego uznania i poszanowania praw i wolności innych oraz w celu uczynienia zadość słusznym wymogom moralności, porządku publicznego i powszechnego dobrobytu w demokratycznym społeczeństwie. (art.29).

Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych (streszczenie)

Pakt został przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych 16 grudnia 1966 r.

Prawa i wolności:

- prawo do życia (art.6);
- zakaz tortur, okrutnego lub poniżającego traktowania albo karania (art.7);
- wolność od niewolnictwa i poddaństwa (art.8);
- prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego (art.9);
- wolność od samowolnego zatrzymania lub aresztowania (art.9);
- prawo osób pozbawionych wolności do traktowania w sposób humanitarny i z poszanowaniem przyrodzonej godności człowieka (art.10);
- zakaz pozbawienia wolności z powodu niemożności wykonania zobowiązania umownego (art. 11);

Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych

- prawo do swobodnego poruszania się i wyboru miejsca zamieszkania (art.12);
- prawo cudzoziemca do ochrony (art.13);
- prawo do sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia sprawy przez właściwy, niezawisły sąd (art.14);
- prawo do domniemania niewinności (art.14);
- prawo do uznania podmiotowości prawnej (art.16);
- prawo do poszanowania życia rodzinnego, prywatnego, domowego i korespondencji (art.17);
- prawo do wolności myśli, sumienia i wyznania (art.18);
- prawo do posiadania własnych poglądów i do swobody wypowiedzi (art.19);
- prawo do pokojowego gromadzenia się (art.21);
- prawo do swobodnego zrzeszania się (art.22);
- prawo do zawarcia małżeństwa i ochrony rodziny (art.23);

Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych

- ochrona praw dziecka (art.24);
- prawo do uczestniczenia w kierowaniu sprawami publicznymi, do korzystania z czynnego i biernego prawa wyborczego oraz dostępu do służby cywilnej (art.25);
- równe prawo kobiet i mężczyzn do korzystania z praw obywatelskich i politycznych (art.3);
- równość wobec prawa i prawo do jednakowej ochrony prawnej (art.26);
- zakaz dyskryminacji (art.26);
- prawa osób należących do mniejszości etnicznych, religijnych lub językowych do własnego życia kulturalnego, praktykowania własnej religii i posługiwania się własnym językiem (art.27).

Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych

(streszczenie)

Pakt został przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych 16 grudnia 1966 r.

Prawa człowieka:

- prawo narodów do samostanowienia, w tym prawo do określenia swojego statusu politycznego oraz swobodnego dążenia do rozwoju gospodarczego, społecznego i kulturalnego (art.1);
- prawo do korzystania z tych samych praw bez jakiegokolwiek dyskryminacji (art.2);
- prawo do pracy, w tym prawo do utrzymania się dzięki pracy wybranej lub przyjętej bez przymusu (art.6);
- prawo do sprawiedliwych warunków pracy: godziwego wynagrodzenia, takiej samej płacy za taką samą pracę; warunków pracy zgodnych z przepisami bezpieczeństwa i higieny pracy, równych szans awansu zawodowego, odpoczynku i czasu wolnego (art. 7);

Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych

- prawo do tworzenia i przystępowania do związków zawodowych oraz do strajku (art.8);
- prawo do zabezpieczenia socjalnego, w tym do ubezpieczenia społecznego (art.9) ;
- ochrona rodziny i macierzyństwa (art.10);
- prawo do odpowiedniego poziomu życia (art.11);
- prawo do ochrony zdrowia fizycznego i psychicznego (art.12);
- prawo do nauki (art.13);
- prawo do udziału w życiu kulturalnym, korzystania z osiągnięć postępu naukowego (art.15);
- prawo do korzystania z ochrony interesów moralnych i majątkowych wynikających z wszelkiej twórczości, której osoba jest autorem (art.16).

Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności

(streszczenie)

Konwencja jest umową międzynarodową zawartą przez państwa członkowskie **Rady Europy** 4 listopada 1950 r.

Prawa i wolności:

- zapewnienie każdemu człowiekowi podlegającemu jurysdykcji danego państwa (obywatele i cudzoziemcy) praw i wolności zapisanych w Konwencji (art.1);
- prawo do życia (art.2);
- zniesienie kary śmierci (art.1 Protokołu nr 6);
- wolność od tortur i niehumanitarnego lub poniżającego traktowania lub karania (art.3);
- wolność od niewolnictwa lub poddaństwa (art.4);

Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności

- wolność od pracy przymusowej lub obowiązkowej (art.4);
- prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego (art.5);
- prawo do rzetelnego i publicznego rozpatrzenia sprawy w rozsądnym terminie przez niezawisły i bezstronny sąd (art.6);
- prawo do domniemania niewinności (art.7);
- zakaz karania bez podstawy prawnej (art.7);
- prawo do odszkodowania za niesłuszne skazanie (art.3 Protokołu nr 7);
- zakaz ponownego sądenia lub karania za to samo przestępstwo (art.4 Protokołu nr 7);
- prawo do skutecznego środka odwoławczego (art.13);

Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności

- prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego, mieszkania i korespondencji (art.8);
- wolność myśli, sumienia i wyznania (art.9);
- wolność posiadania poglądów oraz otrzymywania i przekazywania informacji i idei (art.10);
- wolność pokojowego gromadzenia się i zrzeszania (art.11);
- prawo do zawarcia małżeństwa i założenia rodziny (art.12);
- równość praw i obowiązków małżonków (art.5 Protokołu nr 7);
- prawo do pokojowego korzystania z własności (art.1 Protokołu nr 1);
- prawo do nauki (art.2 Protokołu nr 1);
- prawo rodziców do zapewnienia wychowania i nauczania zgodnie z ich własnymi przekonaniami religijnymi i filozoficznymi (art.2 Protokołu nr 1);

Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności

- prawo do wolnych wyborów (art.3 Protokołu nr 3);
- zakaz pozbawiania wolności z powodu niemożności wykonania zobowiązania umownego (art.1 Protokołu nr 4);
- wolność poruszania się i wyboru miejsca zamieszkania (art.2 Protokołu nr 4);
- zakaz wydalania własnych obywateli (art.3 Protokołu nr 4);
- prawo obywatela powrotu do swojego państwa (art.3 Protokołu nr 4);
- zakaz zbiorowego wydalania cudzoziemców (art.4 Protokołu nr 4);
- gwarancje proceduralne chroniące cudzoziemców przed zagrożeniem wydalenia z danego państwa (art.1 Protokołu nr 7);

Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności

- korzystanie z praw i wolności wymienionych w Konwencji powinno być zapewnione **bez dyskryminacji** wynikającej z takich powodów jak: płeć, rasa, kolor skóry, język, religia, przekonania polityczne i inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, przynależność do mniejszości narodowej, majątek, urodzenie bądź z jakichkolwiek innych przyczyn (art. 14).

Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej (streszczenie)

Tekst *Karty* został przyjęty na szczycie Unii Europejskiej w Nicei, w dniu 7 grudnia 2000 r.

Godność:

- nienaruszalność, poszanowanie i ochrona godności człowieka (art.1);
- prawo do życia (art.2);
- zakaz skazywania na karę śmierci i jej wykonywania (art.2);
- prawo do poszanowania integralności fizycznej i psychicznej osoby ludzkiej (art.3);
- zakaz tortur i niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania (art.4);
- zakaz niewolnictwa i poddaństwa (art.5);
- zakaz pracy przymusowej lub obowiązkowej (art.5);
- zakaz handlu ludźmi (art.5).

Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej

Wolności:

- prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego (art.6);
- prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego, domu i komunikowania się (art.7);
- prawo do ochrony danych osobowych (art.8);
- prawo do zawarcia małżeństwa i do założenia rodziny (art.9);
- wolność myśli, sumienia i wyznania (art.10);
- prawo do wolności wypowiedzi oraz otrzymywania i przekazywania informacji (art.11);
- prawo do swobodnego, pokojowego zgromadzania się i stowarzyszania się (art.12);
- wolność sztuki i badań naukowych (art.13);
- prawo do nauki (art.14);
- prawo rodziców do zapewnienia wychowania i nauczania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami religijnymi, filozoficznymi i pedagogicznymi (art. 14)

Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej

Wolności c.d.:

- prawo do zatrudnienia i wykonywania zawodu swobodnie wybranego (art.15);
- obywatel Unii ma swobodę poszukiwania zatrudnienia, wykonywania pracy, działalności przedsiębiorczej oraz świadczenia usług w każdym państwie członkowskim (art.15);
- wolność prowadzenia działalności gospodarczej (art.16);
- prawo do posiadania, używania, dysponowania i przekazania swego mienia nabytego zgodnie z prawem (art.17);
- prawna ochrona własności intelektualnej (art.17);
- prawo do azylu (art.18);
- zakaz zbiorowego wydalania (art.19);
- zakaz ekstradycji do państwa, w którym może być poddany karze śmierci, torturom lub innemu niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu (art.19).

Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej

Równość:

- równość wobec prawa (art.20);
- zakaz dyskryminacji z takich powodów jak: płeć, rasa, kolor skóry, pochodzenie etniczne lub społeczne, cechy genetyczne, język, religia lub przekonanie, poglądy polityczne lub inne, przynależność do mniejszości narodowej, majątek, urodzenie, niepełnosprawność, wiek lub orientacja seksualna (art.21);
- poszanowanie zróżnicowania kulturowego, religijnego i językowego (art.22);
- równość mężczyzn i kobiet (art.23);
- prawo dziecka do ochrony, opieki i wyrażania poglądów (art.24);
- prawa osoby w podeszłym wieku do godnego i niezależnego życia oraz uczestnictwa w życiu społecznym i kulturalnym (art.25);
- prawo osób niepełnosprawnych do korzystania ze środków mających zapewnić im niezależność, integrację społeczną i zawodową oraz udział w życiu społeczności (art.26).

Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej

Solidarność:

- prawo pracowników do informacji i konsultacji w ramach przedsiębiorstwa (art.27);
- prawo do rokowań i działań zbiorowych (art.28);
- prawo dostępu do bezpłatnego pośrednictwa pracy (art.29);
- prawo do ochrony przed nieuzasadnionym zwolnieniem z pracy (art.30);
- prawo pracownika do warunków pracy szanujących jego zdrowie, bezpieczeństwo i godność (art.31);
- zakaz pracy dzieci i ochrona młodocianych w miejscu pracy (art.32);
- prawo rodziny do korzystania z ochrony prawnej, ekonomicznej i społecznej (art.33);

Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej

Solidarność c.d.:

- prawo do zabezpieczenia społecznego i pomocy społecznej (art.34);
- prawo do ochrony zdrowia (art.35);
- zapewnienie dostępu do usług świadczonych w ogólnym interesie gospodarczym (art.36);
- zapewnienie wysokiego poziomu ochrony środowiska (art.37);
- zapewnienie wysokiego poziomu ochrony konsumentów (art.38).

Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej

Prawa obywateli:

- prawo obywatela Unii do głosowania i kandydowania w wyborach do Parlamentu Europejskiego (art.39);
- prawo obywatela Unii do głosowania i kandydowania w wyborach lokalnych (art.40);
- prawo każdego do załatwienia jego spraw przez instytucje i organy Unii bezstronnie, rzetelnie i w rozsądnym terminie (art.41)
- prawo dostępu do dokumentów Unii (art.42);
- prawo obywatela Unii zwracania się do Rzecznika Praw Obywatelskich Unii (art.43);
- prawo obywatela Unii do składania petycji w Parlamencie Europejskim (art.44);
- prawo obywatela Unii do swobodnego poruszania się i zamieszkania na terytorium państw członkowskich (art.45);
- prawo obywatela Unii do ochrony dyplomatycznej i konsularnej (art.46).

Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej

Wymiar sprawiedliwości:

- prawo do skutecznego środka prawnego i do rzetelnego procesu sądowego (art.47);
- domniemanie niewinności i prawo do obrony (art.48);
- zasady legalności oraz proporcjonalności czynów zagrożonych karą i kar (art.49);
- zakaz ponownego sądenia i karania w postępowaniu karnym za ten sam czyn (art.50);
- każde ograniczenie korzystania ze wszystkich wymienionych praw musi być przewidziane w formie ustawy i tylko wtedy, kiedy jest konieczne dla realizacji celów Unii lub ochrony praw i wolności innych osób (art.52).

Europejski Trybunał Praw Człowieka

Na mocy *Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności* w 1959 roku powołano do życia **Europejski Trybunał Praw Człowieka** mający siedzibę w Strasburgu.

Prawo do skargi umożliwia zarówno osobom indywidualnym, grupom osób i organizacjom międzynarodowym (tzw. skargi indywidualne), jak i Państwom – Stronom Konwencji (tzw. skargi międzypaństwowe) dochodzenie swoich praw i wolności zagwarantowanych w Konwencji.

Trybunał, rozpoznając konkretne zarzuty stawiane państwu przez pokrzywdzonych, tworzy jednocześnie wspólne zasady i standardy w sferze praw człowieka, które Państwa-Strony zobowiązane są zapewnić jednostce w każdych warunkach.

Europejski Trybunał Praw Człowieka

Kryteria formalne decydujące o dopuszczalności skargi:

- przed ETPC można skarżyć tylko Państwo-Stronę Konwencji (skargi kierowane przeciwko osobom prywatnym, instytucjom państwowym czy fundacjom są uznawane za niedopuszczalne);
- naruszenie prawa gwarantowanego przez Konwencję musi mieć miejsce po wejściu w życie Konwencji w Państwie-Stronie (dla Polski jest to 1 maja 1993);
- skarżący ma obowiązek wyczerpania krajowych środków odwoławczych;
- skargę należy złożyć w ciągu 6 miesięcy od wydania ostatecznego orzeczenia w sprawie;
- w skardze należy wskazać jakie prawo gwarantowane przez Konwencję zostało naruszone działaniem (lub zaniechaniem) władz(y) publicznej;

Europejski Trybunał Praw Człowieka

Kryteria formalne decydujące o dopuszczalności skargi c.d.:

- ETPC nie rozpatrzy żadnej sprawy, jeżeli została ona poddana innej międzynarodowej procedurze dochodzenia czy też rozstrzygnięciu (art. 35 ust. 2 Konwencji);
- w przypadku skargi na przewlekłość postępowania sądowego na podst. art. 6 ust. 1 Europejskiej Konwencji osoby chcące wnieść do Trybunału muszą najpierw zaskarżyć przewlekłość postępowania do sądu polskiego;
- protokół nr 14 Konwencji, który wszedł w życie w dniu 1 czerwca 2010 roku, wprowadził nowe kryterium dopuszczalności skargi, tzw. znaczący uszczerbek. Trybunał uzna za niedopuszczalną każdą skargę indywidualną w przypadku gdy wnioskodawca nie doznał znaczącego uszczerbku, chyba że poszanowanie praw człowieka w rozumieniu Konwencji i jej Protokołów wymaga rozpoznania przedmiotu skargi oraz pod warunkiem, że żadna sprawa, która nie została należycie rozpatrzona przez sąd krajowy, nie może być odrzucona na tej podstawie.

Europejski Trybunał Praw Człowieka

Skarga złożona do Trybunału powinna zawierać:

- ✓ dane personalne skarżącego oraz nazwę państwa, przeciwko któremu jest skierowana;
- ✓ dane adwokata lub innej osoby reprezentującej skarżącego (jeżeli został ustanowiony) oraz formularz pełnomocnictwa;
- ✓ przedmiot skargi (zwięzłe i jasne przedstawienie stanu faktycznego, pamiętając przy tym o opisywaniu wydarzeń w takiej kolejności, w jakiej one nastąpiły z podaniem dokładnych dat);
- ✓ wskazanie prawa lub praw zawartych w *Konwencji* lub Protokołach dodatkowych, których naruszenie zarzuca wnoszący skargę oraz przedstawienie argumentów na poparcie tych zarzutów;

Europejski Trybunał Praw Człowieka

Skarga złożona do Trybunału powinna zawierać c.d.:

- ✓ informację o spełnieniu warunków dopuszczalności skargi (a zwłaszcza wykorzystania krajowych środków prawnych oraz zachowania terminu sześciu miesięcy od podjęcia ostatecznej decyzji w sprawie);
- ✓ oświadczenie dotyczące tego, czego domaga się skarżący (należy krótko przedstawić, co wnoszący skargę zamierza osiągnąć, wskazać ewentualne zadośćuczynienie, którego chce zażądać);
- ✓ informację, czy zarzuty sformułowane w skardze były kiedykolwiek przedłożone innym organom międzynarodowym w celu dochodzenia lub rozstrzygnięcia;
- ✓ listę oficjalnych decyzji, które zapadły w sprawie (z podaniem sądów lub innych organów rozstrzygających sprawę, rodzajem oraz datą każdego orzeczenia), a także krótką informację o treści każdej z nich.

Europejski Trybunał Praw Człowieka

Do skargi należy dołączyć kopie wszystkich decyzji i wyroków, które zapadły w sprawie oraz innych dokumentów, które mogą być przydatne w charakterze dowodów.

Trybunał udzieli skarżącemu odpowiedzi na wniesioną skargę, przy czym może zwrócić się o dodatkowe informacje, dokumenty lub wyjaśnienia związane ze skargą.

Skarżący zostanie powiadomiony przez Trybunał w razie stwierdzenia oczywistych przeszkód, nie pozwalających na przyjęcie skargi do rozpoznania.

Sprawa jest rozpoznana przez Trybunał bez pobierania opłat sądowych. Nie jest wskazane osobiste stawiennictwo skarżącego w Trybunale ponieważ postępowanie we wstępnej fazie ma charakter pisemny.

Kancelaria Trybunału na bieżąco informuje skarżącego o przebiegu postępowania w sprawie.

Europejski Trybunał Praw Człowieka

Skargę należy kierować bezpośrednio do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, na adres jego kancelarii w Strasburgu:

The Registrar

European Court of Human Rights

COUNCIL OF EUROPE

F- 67075 STRASBOURG CEDEX

France/Francja

Bibliografia

- *Prawa człowieka. Poradnik nauczyciela*, Koszewska K. (red.), Warszawa 2002.
- www.msz.gov.pl